

סימן ו

דין תלמיד שאינו הגון בדורנו

בסתירת הסוגיות / שיטת רש"י וסיעתיה בדין תלמיד שאינו הגון / שיטת הרמב"ם וסיעתיה / נק' המחלוקת אם הלשון ברואה או הסכמית ובהשפעת התורה / האם יש תועלת בלימוד וקיום המצוות ע"י רשע / מסקנת הפוסקים / סיכום / היוצא מהנ"ל

לכבוד ידידי היקר ר' .....הי"ו!

את שהבטחתיך השתדלתי לקיים אמנם קצת באיחור, אבל טוב מאוחר מאשר בכלל לא. בכל אופן אני שולח את מה שעלה בחכתי על מה ששאלת אותי אם יש לי תשובה על מה סומכים כל אותם ארגונים ורבנים שמלמדים תורה אנשים חילונים שאין להם שום מטרה לחזור בתשובה ע"י לימודם, אלא רק לשם היכרות עם "ארון הספרים היהודי". או כל מיני בתי מדרש חילונים שצצים עכשיו שמלמדים שם כל מיני רבנים, שלטענתך יש בזה היפך מה שנפסק בשו"ע שאין ללמד תלמיד שאינו הגון.

ובכן בוודאי שאין לי שום כוונה להיכנס לפרטים על ארגון או רב כזה או אחר אלא רק לנגוע בסוגיה העקרונית. ואת מה שפשפשתי ומצאתי ב"ה אני שולח לך. אשמח להערוותיך.

סתירת הסוגיות

למד ר' זירא שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון. כמו כן **בחולין** (קלג ע"א) איתא בשם רב שתי שמועות: א"ר יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם. וכן אותו ר' זירא דלעיל, לומד כאן שכל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס.

הנה בדין לשנות לתלמיד שאינו הגון ישנם כמה מקורות בחז"ל ויש לעמוד על סודם. (ולא נדון כאן בלומד שלא לשמה כיון שאין אנו צריכים כעת אלא לדין הרב המלמד ולא הלומד בעצמו) בגמרא **מכות** (י ע"א) איתא בברייתא שתלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנא' וחי- עביד ליה מידי דחיותא. ומכאן

צמא התיו מים ואי לא הוי כל צמא לכו למים". וביאר רש"י: "אם ת"ח הגון הוא שרוצה ללמוד ממך מצווה לרב לילך אצלו במקומו, ואם לאו ילך הוא אצל הרב". ומשמע מזה שאם יבוא הוא אצל הרב, יכול הרב ללמדו. עוד קצת משמע שם בתענית שנחלקו, שהרי לר"ח בר פפא יש חלוקה בין אם התלמיד בא לרב או שרב בא אליו, אבל רבא אמר שם, שאם ת"ח הגון הוא כטל, ואם לאו ערפיהו כמטר. וכן כתב חנינא בר חמא שאם הגון הוא יפוצו מעיותיך חוצה, ואם לא יהיו לך לבדך- הרי שמשמע שלבדך ממש.

א"כ צריכים אנו למודעי איך יתיישבו השמועות זו עם זו?

מאידיך במקום אחר **בברכות** (כח ע"א) כתוב שבאותו יום שהעבירו את רשב"ג ממשרתו סילקוהו לשומר וניתנה רשות לתלמידים להכנס, בניגוד לדברי רשב"ג שאמר שכל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס. משמע א"כ שנפסקה ההלכה שם שאפשר לשנות לתלמיד שאינו הגון. והנה לכאורה סתירה בין הסוגיות.

עוד קשה כיון שמהגמרא במכות משמע שאין לשנות כלל לתלמיד שאינו הגון, ואילו בגמרא **תענית** (ז ע"א) משמע שיש לחלק בין אם הוא בא לרב לבין כשהרב בא אליו: "רבי חנינא בר פפא רמי כתיב לקראת צמא התיו מים וכתוב הוי כל צמא לכו למים. אם תלמיד הגון הוא לקראת

שיטת רש"י וסיעתיה בלימוד תלמיד שאינו הגון.

שהרי בוודאי שאין הכוונה כפשוטו⁹⁶. א"כ צריכים אנו להבין מה כוונתו של רש"י בזה.

והנה באהל רחל לר"ש בונים סופר בפתיחה א' ביאר שהכוונה להמתת עצמיותו ומידותיו הרעים של

ביאור דברי רש"י שכתב שתלמיד שאינו הגון הורגהו

הנה רבא בתענית חילק בין תלמיד הגון שאז היחס אליו כטל ואילו שאינו הגון ערפיהו כמטר. וביאר רש"י הרגהו. והנה צ"ע בביאורו של רש"י

96 ואמנם הגר"י שור בברכת יעקב כ"ב עמ' ריח' כתב כי המפרש על גמרא תענית אינו רש"י וכמה דברים זרים נמצאים בפירושו עכ"ל, אמנם החיד"א בשם הגדולים במערכת סופרים, וכן הגר"ר הלפרין בסדרת ספריו 'רש"י', לא מצאתי שהעירו על כך מאומה. ועוד שהחת"ס בח"ו משאלות ותשובות סי' סו' עמד על לשונו של רש"י זמן רב כעדותו והיו הדברים תמוהים בעיניו ולא העלה על בדל שפתיו לומר שזה כלל אינו מרש"י.

שאינו הגון. ואיך זה? והרי ראינו לעיל במכות י' ובחולין קלג' שאין לשנות לתלמיד שאינו הגון?

ונראה לדייק מדברי רש"י בדעת ר' חנינא בר פפא מה שכבר הראנו לעיל, שהוא סב"ל שהחלוקה בין תלמיד הגון לשאינו כזה, שלהגון יש מצווה לרב לילך אליו וללמדו, ואילו באינו הגון יש לתלמיד לבוא אל הרב. ומבואר שאין הרב דוחהו אלא מלמדו. וכן דייק בגבורת ארי.

והנה על פי זה מובן מדוע רש"י ביאר בדעת ר' חנינא בר חמא שמה שנאמר שלתלמיד שאינו הגון אין לשנות אלא יהיו הדברים לך לבדך, זה דווקא בסתרי תורה. ולכאורה מה דחקו לרש"י להעמיד את הדברים דווקא בסתרי תורה?! ואכן כבר ענה על כך בגבורת ארי וכן כתב בתרומת הדשן לר' צמח הכהן (מחכמי ג'רבה שלפני 250 שנה) כי הסיבה לכך היא מה שמדויק ברש"י שגם בתלמיד שאינו הגון אם בא הוא ללמוד יש לנו צורך ללמדו, אלא שאין אנו צריכים לילך אליו.

לרש"י והמאירי – מה שנאמר שלא ישנה

לשאינו הגון אינו אלא המלצה טובה

א"כ מבואר דלרש"י גם תלמיד שאינו הגון יש לנו ללמדו אלא שאין לנו צורך לילך אליו. והנה על פי זה מובן מה שרש"י ביאר במכות י' בדעת ר'

התלמיד על מנת שיוכל לקבל תורה. וכן מובן בקרן אורה, ואמנם הוא אומר שקאי על הלומד שהוא זה שצריך לערוף ולשבור מידותיו, ומ"מ לא נזחית מי שיאמר שהכוונה שכך יהיה גם דרך המלמד והרב, היינו שילמד באופן שיהיה עורף את מידותיו של תלמידו שאינו הגון. וראיה יש לזה מדברי הראשונים שכן כתב תלמיד הרשב"א ר' דוד טולידו בעל הצורות שאם הוא תלמיד הגון תזל כטל כלומר נסביר לו, ואם לא ערפחו כמטר ללמוד לו הרבה ולהרגיל תחילה למגמר ואח"כ למסבר. עכ"ל. ובזה אפשר להבין שאחר שלא יבין ויהיו לו הדברים קשים, ריבוי הכמות וההכנעה בפני הלימוד, אע"פ שלא יתיישב הלימוד בתחילה על ליבו העקום, הרי שבסופו של דבר צורת הלימוד הזה תיישר את לב התלמיד.

גם בשפת אמת פירש מעין זה, ולדבריו תלמיד הגון זוכה לקבל התורה בנחת ואם לא בא לו בקישוי וביגיעה כעין שאמרו דברים הקשים כנידים, ולתלמיד הגון בא כטל ובשמחה.

ע"פ רש"י הנ"ל מבואר שלרוב גם תלמיד שאינו הגון ילמדו – הכיצד?

והנה על פי הנז"ל מבואר שרוב סבירא ליה שיש ללמד גם לתלמיד

תמוהים. שהרי בנמוקי יוסף על ברכות הסיק כמה דברים מהמקרה עם ר' יהושע ורבן גמליאל, ואחד מהם שאין ראוי למנוע להכנס לביהמ"ד משום אדם, ולזה סלקו הפתח ונתבררו כל הספקות. ולכאורה הדברים תמוהים, שלפי דבריו יצא שאף למי שאינו הגון אין למנוע מבית המדרש, שכן לא חילק. והכיצד?

אלא נראה שהמדובר הוא כשבאים התלמידים ללמוד מעצמם, והרי ראינו כבר על פי מה שרש"י כתב, שבאופן כזה אפשר ללמד גם למי שאינו הגון.

גם הרשב"ץ יש לבאר כרש"י

עוד צריך לדעת שבביאור הנ"ל ברש"י, תעלה ארוכה למה שמצאנו **באבות דר"נ** סוף פ"ב במה שנחלקו בית הלל ובית שמאי: "והעמידו תלמידים הרבה שב"ש אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר, ובית הלל אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לת"ת ויצאו מהם צדיקים וחסידיים וכשרים". והנה **החיד"א בפתח עינים** על אבות פ"א מ"א הקשה על דברי הרשב"ץ על מ"א שאמר שאנשי כנה"ג אמרו העמידו תלמידים הרבה, שזה כדעת ב"ה שהם סב"ל כראב"ע שסילק השומר מן הפתח. וכתב החיד"א שזה

זירא שלא ישנה לתלמיד שאינו הגון שמא יחוב חובת הגלות, שמדבריו משמע שזוהי רק עצה טובה ולא איסור. וכן גם משמע מלשון המאירי, שאחר שמותר לו ללמדו עצה טובה היא להרחיק מהם ומהימהם.

כמו כן **בברכת אברהם (ארלנר)** על מכות רצה להוכיח שבהכרח יש כאן עצה טובה ותו לא מידי, והוכחתו שכיון שלומדים מ"וחי" שיש לעשות לתלמיד חיות גם אחרי שהרג בשוגג וחב גלות, הרי בוודאי שלא פחות יהיה גם קודם שהרג. וא"כ בוודאי שצריך לעשות לאדם כזה הגם שאינו הגון, חיותא, היינו ללמדו, וכיצד אפשר לאסור א"כ לרב ללמדו?! לכן העלה הרב הנז' שמיירי כאן בעצה טובה בלבד. אמנם הרב הנז' נשאר בצריך עיון שכן אם זו מצווה ד"וחי" וצריך ללמדו, כיצד יש עצה שלא ללמדו?!

ואמנם בעוני אומר שזאת אפשר היה לתרץ ולומר, שכיון שהיא מצווה שיכולה להיעשות על ידי אחרים אין המצווה מוטלת עליו, ועל כן יש עצה להתרחק מללמדו. אמנם אם הוא מתעקש או שאין מי שילמדנו הרי שהמצווה עליו וצריך ללמדו.

ע"פ הנז"ל יתורצו דברי הנמוקי יוסף

והנה עפ"ז יתבארו לנו דברי הנמוקי **יוסף** שנראים בהשקפה ראשונה

הכי. הנה מוכח כי כך היא דעת **התוספות**. שכן בשבת (פו ע"א) הגמרא מבארת מדוע שבר משה את הלוחות, ומסבירה שהיה לו למשה ק"ו שאם בן נכר לא אוכל בקרבן פסח - שזו מצווה אחת, ק"ו שלכל התורה כולה אין מלמדים, וישראל היו מומרים.

על זה כתב **התוספות** שאין זה ק"ו גמור "שמ"מ לא היה לו למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם למוטב". ולכאורה צ"ע בדבריו, שהרי הם כדברי הגמ' מומרים, וכיצד יתן להם התורה כשהדין הוא שאין ללמד לתלמיד שאינו הגון? אלא שיש להסביר דבריו, שנתנית התורה ע"י משה תיעשה באופן של התורה מונחת - 'אשר שם משה' - וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, ובזה כבר ראינו ברש"י שאין איסור. ומתוך כך גם יוכל להחזירם למוטב. וזו הייתה כוונתו של התוספות. ותדע שכן מדויק הוא, שהרי **בתוס' הרא"ש** כתב: "י"ל שאין זה ק"ו גמור, דאדרבה היא הנותנת שהיו צריכין שתנתן להם התורה כדי שיחזרו בתשובה". הרי מדברי הרא"ש שהוא סב"ל שדווקא לימוד התורה הוא שיש בכוחו להחזירם בתשובה. וא"כ מובן שלדברי התוס' ותוס' הרא"ש, אם באים התלמידים ללמוד מעצמם אין לנו למנוע אותם מללמוד, והסברא היא שדווקא מתוך כך יחזרו בתשובה.

קצת קשה, שכן לשון בית הלל הוא שילמדו לכל אדם, ואילו לראב"ע זהו בסתם שאינו ידוע ולא באינו הגון. לכן ביאר שם החיד"א שאף לב"ה הסיבה שישנה אפי' לפושעים זהו שאפשר שיחזרו למוטב, אך אם רואה שישנה איתם קצת ועדיין הם במרדס יסלקם. עכת"ד.

והנה להצדיק צדיק - דברי הרשב"ץ, אומר בעניויתי שלא קשה כלל. שאכן כדברי **הרשב"ץ** דברי רש"י, ואכן ב"ה אזלי בשיטת ראב"ע, ומה שנאמר שישנו לכל אדם זהו כפי שביארנו אם בא הוא ללמוד, שאז יכול ללמדו, ואף לכל אדם ואף שאינו הגון, וכנז"ל.

והנה לרש"י ברור שרק עצה הטובה היא שלא ללמד לשאינו הגון, והיינו כיון שאם ילמדוהו עלולים לחוב חובת גלות, וכן אפשר שיש לפרש את דברי ר"ח בר פפא בתענית. שאפשר שההבדל בין 'התיו מימ' לבין 'ילכו למים' הוא רק מצד העצה ולא בחיוב. שהעצה היא שלא ילכו ללמדו, ואילו אם בא אזי החיוב מוטל על האדם ללמדו. אמנם לרמב"ם אין ללמד מי שאינו הגון אלא קודם יש להחזירו למוטב.

הראשונים הסוברים כרש"י

והאמת שכדברי רש"י יש עוד מרבותינו הראשונים אחרים שסב"ל

הרי שאין לנו לדחותו שדווקא זה מה שיחזירו למוטב.

כן גם בקידושין (דף ל ע"ב) איתא: "תנו רבנן ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים. משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו: בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך, ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא. ואם אתה מעבירה, הרי היא מעלה נומי. כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל: בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו. שנאמר: הלא אם תטיב שאת. ואם אין אתם עוסקין בתורה, אתם נמסרים בידו, שנא: לפתח חטאת רובץ".

מהמשל משמע, שאע"פ שהיה לו לבן כבר מכה - והרי הוא כמי שאינו הגון - יעסוק בתורה, ודווקא היא המרפאה אותו. וכן כתב המאירי שם: "כל ששוקד על דרכי התורה, אפילו היו בידו עברות מצד תוקף יצרו ונתגדל על תכונות מדות רעות, התורה מגינה עליו. ר"ל: שאי אפשר שלא תדריכהו תורתו לשוב מהם שלא ישתקע בהם".

אלא שכפי שראינו יש עצה שלא ללכת ללמדם כוון שעלול לחוב בשל כך גלות.

ונדמה שבדיוק כך פסק בשו"ת באר שבע (סי' יז, באר מים חיים). שלאחר שביאר השאלה אם אפשר ללמד תורה לעכו"ם, כתב: ומ"מ שומר נפשו ירחק שהרי הקב"ה הסכים עם משה רבנו כששבר את הלוחות. מדבריו ברור, שאע"פ שיש אפשרות ללמד תורה אף למומר אם בא ללמוד, מ"מ יש להרחיק מזה.

הדרך להחזיר למוטב את שאינו הגון - ע"י התורה

ולכאורה יש ראייה לשיטת זו - היינו שהדרך להחזיר למוטב היא ע"י דברי תורה דווקא - בדברי חז"ל. שהנה בפסיקתא דרב כהנא (פסקא טו אות ה) כתוב: "ר' חונא ר' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא: כת' 'ואותי עזבו' שמא תורתני שמרו? הלווי אתי עזבו ותורתני שמרו. שאילו אתי עזבו ותורתני שמרו מתוך שהיו מתעסקין בה האור שבה היה מחזירן אצלי". וכן יש בירושלמי (חגיגה ו ע"ב) ובאיכה רבה בהקדמה (פס' ב). הרי, שהעיסוק בתורה הוא המחזיר לתורה. א"כ אם בא ללמוד

שיטת הרמב"ם וסיעתיה

מהו 'תם' שהרמב"ם התיר ללמוד אמנם הרמב"ם כתב שאף למי שהוא תם יש ללמד תורה. וביאר בכסף משנה שם שהכוונה היא למי שאין אנו יודעים כלל בטיבו. אמנם בדרך המלך (רפפורט) רצה לדחות ולומר שבהכרח תם משמע כתיאור תכונת התלמיד ולא שאינו ידוע לנו. ולמסקנתו יש לפרש שתם היינו שהוא הבינוני, שאף שאין תוכו כברו, אין בו מידות רעות והוא איש פשוט. והנה לפי דבריו מובן שלדעת ר"ג רק הצדיקים שמידותיהם מתקנות כל צרכם הרי שהם יכלו להיכנס ללמוד ואילו לאחר דברי ראב"ע נכנסו גם כאלו שהם תמים היינו הפשוטים.

והנה זה לכאורה ק"ק, שאם תם יכול להכנס, ק"ו שגם הגון במעשיו ותוכו כברו יכול, והיה לו לרמב"ם להשמיענו רק לשון השלילה שאין ללמד למי שאינו הגון במעשיו. ומה בצע להזכיר לפ"ז מי שהגון כל צרכו? והרי ידוע כמה שהרמב"ם מדייק בלשונו.

ועוד יש להקשות: הרי הראו לו לר"ג חצבי חיוורי דמליין קטמא, היינו כדי חרס לבנים מלאים אפר שחור, לרמז לו שאין תוכם ככרם. והרי אם היה ידוע שהם תמים ופשוטים ולא שלא

לרמב"ם - אין ללמד לשאינו הגון אפילו בא מעצמו

מנגד למה שראינו ברש"י, לדעת הרמב"ם ברור שאין ללמד כלל למי שאינו הגון. וכך לשונו בהל' ת"ת (פ"ד ה"א): "אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב ומנהגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו, ואח"כ מכניסים אותו לביהמ"ד ומלמדין אותו. אמרו חכמים: כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס, שנאמר: כצורר אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד. ואין כבוד אלא תורה שנא' כבוד חכמים ינחלו".

הנה מהרמב"ם ברור שאין כאן עצה טובה, אלא איסור ללמד למי שאינו הגון. ועוד יש לדייק שאף אם בא ללמוד מעצמו - מה שמרש"י וסיעתיה מובן שאפשר לתת לו ללמוד - לרמב"ם זה אינו, שהרי כתב: "אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב.... ובודקין אותו ואח"כ מכניסים אותו לביהמ"ד ומלמדין אותו". כלומר קודם שבודקין אותו, אין מכניסין אותו לביהמ"ד כלל.

שאינן זה מוכרח, ולסברתו למד זאת הרמב"ם מהגמרא בתענית - מדברי ר"ח בר פפא שסבר שאם תלמיד הגון הוא 'התיו מים' ואם לא 'כל צמא לכו למים'. והקשה שם הרב הנז' על דברי רש"י שפירש שהתלמיד ילך בעצמו ללמוד ואין לרב צורך ללכת ללמוד. שאיך אפשר שכן יהיה הדין והרי אין ללמד לתלמיד שאינו הגון (ואמנם לעיל כבר הוכחנו דברי רש"י אלו בשופי ע"ש).

לכן ביאר שם הרב בעל עבודת המלך, שמה שכתוב 'שאם לא', אין הכוונה שאינו הגון, אלא שאם לא ידוע לנו שהוא הגון אז 'לכו למים'. וזהו מקורו של הרמב"ם.

ואני בעוניי לא הבנתי כלל דבריו. שהרי הגמרא אמרה שאם הגון הוא התיו מים ואם לא לכו למים. היינו שיש הבדל בין הדברים, והרי לפי דברי העבודת המלך כוונת הגמרא בילכו למים הוא על תם, וא"כ מה יהיה ההבדל? והרי לדברי הרמב"ם לא מצאנו שום חילוק בין תם לבין מי שהוא הגון במעשיו? ואם הכוונה שבהגון יקרבו לו המים ואילו בתם יניחוהו להכנס, היה לו לשנות בהלכותיו הדין וההבדל.

לכן בפשטות נראה לומר שאף לרמב"ם זהו בתלמיד שאינו הגון, וההבדל ביניהם הוא מה שכתב הרמב"ם שכשאנו הגון מחזירין אותו למוטב ואח"כ מלמדין אותו. וזאת

היה ידוע להם - כפי שביאר הכ"מ בדברי הרמב"ם על הגמרא, כיצד הראו לו זאת? והרי היה ידוע לו מה הם ומי הם?! אלא בוודאי שהפשט הוא שבאמת לא היה ידוע מה מדרגתם, ולכן אפשר היה להראות לו שאין תוכם כברם, ואינם הגונים.

כמו כן ביאר הכסף משנה, שהרמב"ם למד דין תם מהגמ' בברכות, וכפי שנעשה למסקנה עם ראב"ע שסלקו את שומר הפתח. וכן ביארו במחלוקת בעל באר מים חיים על ברכות כח ע"ב והר"י שטייף בחדשים גם ישנים, שכל מחלוקתם של ראב"ע ור"ג הייתה לגבי מי שמעשיו סתומים. ומשם למד הרמב"ם.

קושיית האחרונים על מקור לימוד הרמב"ם דין תם ממקרה דראב"ע, וביאורו אל נכון והנה על מקור זה לרמב"ם ללמד מי שאין ידועים לנו מהותם, הקשו האחרונים (הביאם במעשה רוקח- לר' מסעוד ח'): שדלמא אין ללמוד משם, שאפשר שעשה ראב"ע כשיטתו מאחר ומינוהו כנשיא, אך אין כן הדין למעשה. ובכרוב ממשח לר' שלמה אלפסי דחה זאת, וסברתו שלא שייך לומר שהיה עושה זאת אחר שמינוהו אותו יום לנשיא. ועוד ראייה יש לו ממה שכתבו שסילקוהו היינו בלשון רבים.

אמנם בעבודת המלך (קרקובסקי) סבר

עוד רצה **בצפנת פענח** להוכיח את דברי הרמב"ם - שיש כאן איסור ולא עצה - ממה שראינו שמגלין את מי שאינו הגון את רבו עימו. והוכחתו שממה שלא מצאנו שמגלין גם את בעל האשה שחייבת גלות משום "וחי", אלא רק את הרב, מוכח שהסיבה שמגלים את הרב כי הוא עבר על פשע שלמד עם התלמיד וזה אינו קיים באישה ובעלה. אמנם **החידושי בתרא** (סי' קלב) כתב לדחות דבריו שאם כדבריו יהיה הדין דגולה הרב רק בתלמיד שאינו הגון ואילו אנחנו מצאנו שבכל תלמיד מגלים הרב.

מ"מ גם **המהרש"ל ביש"ש** כתב שאיסור גמור ללמד לתלמיד שאינו הגון, וכן **בבניהו לבא"ח** הדגיש מהגמרא בחולין שיש בזה איסור, שהרי לפי ביאורו ירד הרב לשעה קלה לגיהנום לראות פרי הביאושים שגידל וברור שזהו עונש על מה שלא נזהר מללמדו.

מניין למד הרמב"ם? נראה שאלו ממש דברי ר"ח בר פפא שאם הוא הגון ישר התיו מים, אמנם אם אינו הגון רק ילכו לקראת המים, היינו שיקרבוהו לעבודתו ית' בתיקון מידותיו והיא ההליכה לקראת מים. ומדויקים הדברים.

לרמב"ם וסיעתיה - ללמד לשאינו הגון הוי איסור ולא המלצה

והנה לדברי הרמב"ם מבואר שהזורק אבן למרקוליס הוא איסור גמור ולא עניין של חוסר תועלת כפי שמשמע מדברי המאירי לעיל. וכן **המהרש"א** ביאר שהזורק אבן למרקוליס אף שמתכוון לבזות הע"ז סו"ס הרי שמכבדה שכך עבודתה, וכך השונה למי שאינו הגון הנה הוא נתן מכשול בתלמיד כיון שאינו לומדה אלא לתכלית וכוונה רעה. וברור מכך שזהו איסור גמור. וכן **בבן ידיד** (טריקא) ביאר מעין זה, וכן **בפרישה** על הטור יו"ד (סי' רמו).

נקודת המחלוקת - אם הלשון ברואה או הסכמית

ובהשפעת התורה

השפעתה של תורה על האדם. ונביא המחלוקת בקצרה בלא להאריך בה כל צרכה. הנה **רש"י** בבראשית (ב, כג) עה"פ

דעת הסוברים שהלשון ברואה

ניתן לומר כי מחלוקת זו של ראשי השיטות, הרמב"ם ורש"י, מתאימה עם מחלוקתם היסודית בעניין

"הלוא כה דברי כאש נאם ה'". והודיענו בזה: כי אמת הדבר, שהתורה היא ממש אור אחד ניתן לישראל לאור בו, כי לא כחכמות הנכריות וידיעות החול, שאינן אלא ידיעת דבר מה אשר ישיג השכל בטרחו - אך התורה הנה קודש ה', אשר לה מציאות גבוהה בגבהי מרומים. וכאשר יעסוק בה האדם למטה - אור היא אשר תאיר בנשמתו להגיע אותו אל גזי מרומים, גזי הבורא יתברך שמו, בדרך הארה ופעולה חזקה אשר היא פועלת בה. והוא דבר החכם (משלי ו, כג): "ותורה אור" - אור ממש, ולא חכמה לבד, ולא שמראה אור בדרך דמיון, אלא אור ממש, כי זו מציאותה למעלה, ובהיכנסה בנשמה יכנס אור בה, כאשר יכנס ניצוץ השמש באחד הבתים. ואף גם זאת, הנה בדקדוק גדול נמשלה לאש ובהשוואה מדוקדקת, כי כאשר תראה הגחלת שאינה מלובה, השלהבת היא בתוכה כמוסה וסגורה, אשר בהפיח בה אז תתפשט ותתלהב ותצא מתרחבת והולכת, ובשלהבת ההיא נראים כמה מיני גוונים, מה שלא נראה בתחילה בגחלת, והכל מן הגחלת יוצא. כן התורה הזאת אשר לפנינו, כי כל מלותיה ואותיותיה כמו גחלת הן, אשר בהצית אותן כן כאשר הן, לא ייראו כי אם גחלים וגם כמעט

"לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת" כתב להוכיח שהעולם נברא בלה"ק. וכן הוכיח הרמב"ן במאמר על פנימיות התורה שהלשון טבעית אלוקית, ממה שיש בתורה מילים חסרות ויתרות וכן צורת אותיות לפופות ועקושות, ואם הכל היה הסכמי הרי שאין בזה תועלת כלל.

עוד ראה כתב הרמ"ק בפרדס (שער כז פ"א) וזה מחיוב ההלכה ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום אף בעטרות ודבון גם כשאין תועלת בהבנה וזה לא יתכן אם נאמר שהכל הסכמי, אלא רק אם נאמר שהלשון היא טבעית אלוקית והאור שוכן באותיות ומתנועע ע"י לימודנו וכו'. וכן הסכימו הרבה מהראשונים - ע"י בכתבי הר"א אבולעפיה כגון באמרי שפר ח"ג, ובמעשי ה' אשכנזי חלק מעשה בראשית פ"ו שביאר בזה עניין תארי ה'. וכן דעת ריה"ל בכוזרי. וכן כתבו מהאחרונים ע"י בחסד לאברהם (מעין ב' נהר יא) והשל"ה תולדות אדם (בית אחרון י').

הרמח"ל - השפעת התורה על הלומד

ע"פ זאת אפשר להבין מה שכתב הרמח"ל בדרך עץ החיים (ונביא כל לשונו מפני הצורך) וכך לשונו: "וזה תראה, כי שנים הם בתכונה אחת נבראו: שכל האדם, והתורה המשכלת אותו. על התורה נאמר (ירמיה כג, כט):

להיות הופכים והופכים, עד שתתלהב כמעשה האש ממש".

החסד לאברהם על השפעת לימוד התורה על האדם

מדברי הרמח"ל עולה כי בעצם אותיותיה של תורה גנוזה הקדושה העליונה, ולא רק מצד התוכן האלוקי שמצוי בתורה, אלא בעצמם של האותיות. ואמנם צריך לדעת כי עניין זה בא מצד שהאותיות הם ברואות, ולא הסכמיות. וכפי שכתב **החסד לאברהם** (מעין ב - נהר יא). וזה לשונו: "רבים חשבו היות אותיות הקדש הסכמיות, וסימנים מונחים לחלקי מוצאי תנועות כלי הדבור כאותיות שאר הלשונות ושההסכמה שהונחה בהם היתה מפי מרע"ה בעצת רוח נבואי, ולפ"ז לא יהיה עיקר ברושם האותיות אלא גילוי כוונת המדבר בלבד, אמנם אחרי הבנת רצון הכותב לא ישאר בספר הוא תועלת כלל, וגם כן לפ"ז אם יטרח האדם כמה שנים ללמוד דברי ספר ולא יבין או לא יזכור ממנו להבל תשש כחו אבד ממנו זמנו לריק ואין שכר בעמלו. ואין הדברים כן ח"ו אלא שיש באותיות הקודש פנמיות ורוחניות וחיות עולם, וכן הם מתייחסות בצורתן הגשמיית לפנמיות נשמתן, כי כל אות ואות רומזת בצורתה לרוחניות ידוע ולבחינות ידועות

עמומות. ומי שישתדל לעסוק בה, אז תתלהב מכל אות שלהבת גדולה, ממולאה בכמה גוונים - הן הידיעות העומדות צפונות בתוך האות ההיא. וכבר פירשו זה בספר הזוהר על אל"ף ביי"ת. ואין הדבר משל, אלא עצמי כפשוטו ממש, כי כל האותיות שאנו רואים בתורה כולן מורות על עשרים ושנים אורות הנמצאים למעלה, והאורות ההם העליונים מזהירים על האותיות, ומכאן נמשכה קדושת התורה קדושת ספר התורה, ותפילין, ומזוזות, וכל כתבי הקודש. ולפי הקדושה שבה נכתבים - כך תגדל ההשראה וההארה של האורות ההם על אותיותיהם. ולכך ספר התורה שיש בו פיסול אחד נפסל כולו, כי אין ההארה עומדת עליו כראוי, שתימשך ממנו הקדושה לעם בכח הקריאה בו:

ונשוב לענין, כי האורות עומדים על האותיות, ובאותם האורות כלולות כל הבחינות הפרטיות שיש על כל אות ואות, כאשר זכרתי. אך אין מגיע לנשמת הרואה את האותיות ההן אלא אור אחד סתום, כמו הגחלת. אך כשמשתדל האדם להבין, וקורא וחוזר וקורא, ומתחזק להתבונן, הנה כל כך מתלהטים האורות ההם ויוצאים כמו שלהבת מן הגחלת בנשמה. ועל זה אמר התנא (אבות ה): "הפוך בה והפוך בה דכולא בה", כי צריכים העוסקים

חיבורם יתהווה מציאות יפה ונבחר יותר מכל אות לבדה, מפני זה כשיזכור האדם תיבה מן התיבות יניע כח האותיות המצטרפות בה, ומסבת תנועות הכוחות ההם והכאתם זה בזה ע"י פטיש הנשמה זולת מה שיתערבו הם בשרשם העליון לפעול פעולה ההוא, עוד יתהוו ממנו מהבל פיו רוחניות ומציאות חדש, יהיה כמו מלאך שיעלה ויתקשר בשרשו עד שימהר לעשות פעולתו בזריזות, וזהו סוד הזכרת השמות וכוונת התפלה."

עפ"י יבואר "המאור שבה יחזירם למוטב"

עפ"י מובן מה שאמרו חז"ל (איכה רבה הקדמה פס' ב, ירושלמי חגיגה ו) "הלוואי אותי עזבו ותורתי שמרו שהמאור שבה יחזירם למוטב". והמאור שבה הוא מה שהוסבר בדברי הרמח"ל ובעל החסד לאברהם לעיל, שהוא האור העומד על גבי האותיות ונכנס בלב הלומד גם אם אינו מבין מה הוא מדבר. ואף שהוא אור אחד סתום אם לומד שלא באופן המובן והנכון, מ"מ סו"ס האור נכנס בנפשו גם אם חלוש הוא, סופו שמצטבר ועלול לפעולה על הנפש.

וכן כך ניתן להבין שיטת רש"י במה שפסק שאף מי שהוא תלמיד שאינו הגון אין אנו חוששים כל כך, כיון שגם אם ליבו יהפוך דברי התורה,

מבחינת הספירות העליונות, ולכל אות ואת יש צורה רוחניות ואור נכבד אצול מעצם הספירה, משתלשל ממדריגה למדריגה כדרך השתלשלות הספירות עד שיגיע ויתלבש אור ההוא באות ההוא ונמצא שההאות ההוא כסא והיכל לרוחניות ההוא, ולפי זה כאשר האדם יזכור ויניע אות אחד מאותיות התורה בשפתיו אזי בהכרח יעורר הרוחניות ההוא עד שמהבל פיו תהיינה צורות קדושות עולות ומתקשרות בשרשן בעצם האצילות, ולא זו בלבד אלא אף בכתבתן יהיה רוחניות העליון שורה ומתלבש בהם, וזהו סוד קדושת הס"ת, ומ"ם וסמ"ך שבלוחות שהיו עומדות בנס וסוד פריחת האותיות הנזכר בשבירת הלוחות וכיוצא. ומכל מקום יש הפרש בין אותיות הנכתבות לבין האותיות הקבועות בפה, כי הנכתבות הם בדמיון גוף והקבועות בפה הם רוחניות להם, וכן הקבועות בפה כדמיון הגוף בערך אותיות המחשביות בלב המשכיל הישראלי. והנה ענין זה יהיה בערך האותיות כל אחד בפני עצמו, אמנם כאשר יתחברו כאחת בתיבה מהתיבות לפי שיעור התיבה ומספר אותיותיה כן יהיה שיעור רוחניותיה, ואח"כ יתוסף וירכב עליהם רוחניות של כלל כולם, ולא מפני זה יחסר הכח שיש לכל אות ואת בפני עצמה אלא שמצד

תכלית לימוד התורה ע"פ הרמב"ם דווקא
מתוך הבנה

על פי דברים אלו של הרמב"ם וסיעתיה, הרי שכל תכלית לימוד התורה הוא ההבנה הנכונה וההשכלה שסופה הנעת הלב. מזה מובן עוצם התנגדותו של הרמב"ם ללימוד התורה למי שאינו ראוי במידותיו, כיון שההשכלה תלויה במידות. שהרי המידות הן הצעה לתורה כמבואר בדברי הרמב"ם במו"נ (ח"א פל"ד): "שכבר נתבאר ואף הוכח כי המעלות המידתיות הם מצעים למעלות ההגיוניות" (ועי' גם במה שכתב מרן הראי"ה בקובץ א פס' נב, ובמוסר הקודש עמ' יט). מזה עוד מובן מה שכתב הרמב"ם שנתנה תורה לישראל דווקא מצד שיש להם יותר הכנה לתורה מצד תולדתם המידותית הטבעה בהם (עי' בפיהמ"ש לאבות ה, יח. וכן בהל' איסורי ביאה יט, יז. ולגבי דבריו על הסגולה הישראלית אין כאן מקומו ועוד חזון למועד) לכן, לדברי הרמב"ם הלומד כאשר אינו הגון ומידותיו מקולקלות והוא חסר ביראת שמים, הרי שיהפוך דברי תורה לדברי הבאי, ואין שום היתר אם כן ללמדו.

ממחלוקת זו – נחלקו בדין קריאת ספרי חול
בלה"ק בשבת

הנה א"כ מתבררת לנו סיבת

סו"ס הקדושה השורה על אותיותיה של תורה תחזירו למוטב.

דעת הרמב"ם על מוצא הלשון

לעומת כל זאת הרמב"ם במו"נ (ח"ג פ"ל) כתב להוכיח ממה שאדה"ר קרא שמות לבעה"ח שמכאן ראייה שהלשון הסכמית ולא ברואה, וממילא אין בה אותן סגולות שכתבו עליהם המקובלים ההולכים בשיטת רש"י שהזכרנו לעיל. והנה כבר דחה הוכחה זו של הרמב"ם במעשי ה' (אשכנזי) שם וביאר שמה שקרא אדה"ר שמות לבהמות וחיות הכוונה היא שהקב"ה בחן חכמת ה' שבאדם הראשון, אם הוא מכיר שלמות נפשות בעה"ח ע"י קריאת שמותם.

מכל מקום גם הרלב"ג במלחמות ה' מאמר ו פט"ו סבירא ליה כרמב"ם וכתב להוכיח שהלשון הסכמית שאם לא היה כן היה מתחייב לכל האנושות לשון אחת או לכל אומה או אקלים בפני עצמו ולא היה האדם יכול להשתנות בלשונו כלל.

ואמנם גם זה לכאורה אינו ראייה שכן התוכי מצפצף אע"פ שאין זה טבעי לו וכן ברור שהלשון האנושית יש ביכולתה ללמוד לשונות אחרים שהרי זהו כלי - לכל אשר יחפוץ יטנו. עם זאת כדעת הרלב"ג והרמב"ם כן גם דעת ר' חסדאי קרשקש באור ה' (מאמר ג ח"א כלל א פ"ג).

הרמ"א וסיעתיה שסב"ל שיש קדושה בלשון עצמה, דא"כ כיצד אפשר להשתמש בלה"ק בבית המרחץ?

ונראה לי לפרש כך בהקדים דברי **מרגליות הים** על סנהדרין (כב ע"א). וזה לשונו: "והכלל העולה, כי מעולם נהגו קדושה בלשון וכתב קודש ולא שימשו בשתי הסגולות האלו יחד לדברי חול. ע"י תשובת הרמב"ם (י"ט תרצ"ד ס"ה) שזה הכתב - ר"ל כתב אשורי - הוא אשר ניתנה בו התורה ובו נכתבו לוחות הברית ולכן אסור להשתמש בו בזולת כתבי הקודש ולעולם ישראל כך היו עושים ולא היו כותבי סתביהם וכתב חול שלהם זולת בכתב עברי. ולכן תמצא חרות תמיד על שקלי הקודש דברים של חול בכתב עברי. ומפני זה שנו האנדלוסיים כתיבהם לשיהיה מותר להשתמש בו לדברי חול. ומנע ר' יוסף הלוי ליכתוב הגט באותה הכתיבה וכו', וכתבו הסופרים הגט בכתב אשורי בספר תורה ומנע זה גם כן, ואמר: איך ישתמשו בזה מכתב אלוקים תשמיש חול ויבוא לידי זלזול? אבל יכתב בכתב בינוני".

אחר דברים אלו אפשר לתרץ דברי הרמ"א וסיעתיה ולומר: שאע"פ שישנה קדושה בעצמם של האותיות, אמנם זה דווקא בצירוף הכתיבה והלשון גם יחד. ואילו בחד מזה, יש בזה סרך קדושה אך לא כזה שימנע

מחלוקתם של רבותינו אלה בהיתר התלמיד שאינו הגון ללמוד.

עוד צריך לדעת כי ממחלוקת זו נגזרות מחלוקות נוספות בהלכה. כך למשל בטור סי' שז' כתב שדרשו חכמים מהפס': "ממצא חפצך ודבר דבר" (ישעיה נח, יג) - שלא יהא דיבורך של שבת כדבורך של חול. ומהירושלמי למדו שאפילו דברים בטלים צריך שלא להרבות בשבת. ובאמת בשו"ע (שם, סע' טז) וכן בלבוש כתבו שכל דברי חולין כספרי מלחמות אסור לקרוא בהן בשבת ואף בחול לא משום 'מושב ליצים'. אמנם הרמ"א והלבוש והמגן אברהם סייגו איסור זה מתוך דיוק בדברי התוספות, שאם הדברים כתובים בלשון הקודש הרי שמותר לקרוא בהם משום שלשון הקודש יש בה בעצמה קדושה. מנגד, הב"ח נקט להלכה שאסור ללמוד בהם ואפילו שהם כתובים בלשון הקודש, והט"ז כתב שעצם הלשון אין בו קדושה שהרי מצאנו שבפ"ק דשבת דבמרחץ אפי' דברים בטלים של חול מותר, וכן כך מצאנו גם בע"ז (מד ע"ב). כדברי הט"ז הנ"ל כתב גם בשו"ת התשב"ץ סי' ה' ולדבריו אין קדושה בכתיבה עצמה אלא רק בדברים הנכתבים.

אם יש ק' בלשון עצמה, איך ישתמש בה במקומות המסונפים

והנה צ"ע לקושיית הט"ז על דברי

הגבורה היה בהם ממשות, ולפיכך ארז"ל (פסחים פז ע"ב) שכששבר משה הלוחות היו האותיות פורחות ואם לא היה ממשות באותיות איך היו פורחות, וראיה גדולה מזו שבלוחות אחרונות כתיב (שמות לד, א) וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים, כדברים אשר היו לא נאמר אלא את הדברים אשר היו למד שאותן אותיות שהיו פורחות מן לוחות ראשונות נקבעו בשניות וא"כ ודאי היה ממשות באותן אותיות, ע"כ נאמר וכל העם רואים את הקולות דהיינו קול אלהים המדבר אתם אותן קולות ראו בעיניהם".

הרי לנו מדברי הכלי יקר, כי קדושת האותיות בבריאת העולם ובנתינת התורה היו קולות הנשמעים והנכתבים גם יחד, ודווקא בהם נאמר שיש בהם קדושה גדולה כל כך עד כדי בריאה. וכן תראה על פי מה שביאר הרמח"ל שהבאנו לעיל.

מן הדין להשתמש בו בצרכי חול. וכמו שלא מנענו להשתמש בבית המרחץ בשמות הנלוים לשם ה' כמו רחום וחנון וכו', כך באופן שהקדושה לא חלה באופן מלא על תבנית האותיות, לא יהיה בזה איסור.

ונדמה שהדברים מתאימים עם מה שלימדנו בעל הכלי יקר בפירוש הפסוק "וכל העם רואים את הקולות" (שמות כ, טו): "יש לדקדק בענין זה, איך ראו את הנשמע... והנה קרוב לשמוע שכל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה, מיד נתגשם אותו דבור והיה בו כ"כ ממשות עד שהיו רואין באויר כל האותיות פורחות וכאלו היה הכל כתוב לפניהם. וראיה לזה ממ"ש (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו וגו'. הרי שכל דבור שיוצא מפי הקב"ה בורא בריאה חדשה, וכן לאחר היצירה אמרו (חגיגה יד) שמכל דבור שיוצא מפי הקב"ה נברא מלאך וכן כל דברות אלו אחר שיצאו מפי

האם יש תועלת בלימוד ובקיום מצוות ע"י רשע

שידועים דברי האר"י ז"ל (בספר הליקוטים, תהלים פרק מח) על הלומד בעודו רשע. וזה לשונו:

"ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי וכו'. דע, כי כל המעשים טובים שהאדם עושה בעודו רשע, או התורה

מה שנשמע מהאר"י בס' הליקוטים שאין ערך למצוות הרשע

עם כל זאת, לכאורה היה צריך לומר שלמעשה אין ערך ללימוד התורה של הרשע, ולהלכה לא יתכן שהמאור שבתורה יחזירו למוטב אחרי

כשהאדם בעודו רשע אינו נותן כח בקדושה אלא אדרבה מוסיף כח בקליפה. שהנה לעומת זאת, בשער הכוונות בכוונת "ושים חלקנו עמהם" שבברכת "על הצדיקים" (עניין כוונת העמידה דרוש ו, לו ע"ב), כתב: "כשהאדם חוטא לפעמים ועושה עבירה המכבה את המצווה, אז מונע מעצמו שכר מצוותיו שעשה. והנה ביני וביני כל זמן שלא שב בתשובה אותם האורות והמלאכים והסניגורים הנעשים מאותן מצוות שעשה ניתנים לצדיק הראויים לו כפי מה שגזרה חכמתו ית' בסוד יכין רשע וצדיק ילבש."

והנה דברים אלו סותרים למה שהבאנו לעיל משער הליקוטים, שהמצוות נופלות לקלי', שהרי כאן כתוב שהצדיק לובשם.

ודע שבקושיא זו הרגיש גם בעל הבני **יששכר, ובאגרא דכלה** (דף קלג ע"א) ענה שהצדיקים לוקחים ניצוצות אלו מהקליפות.

בדברי **שלום** התייחס באריכות לטענות אלו, וענה בתחילה שיש לחלק בין זכויות שלפני החטא שאלו ניתנים לצדיק, לבין זכויות שאחר החטא שנופלות לקלי'.

אמנם לאחר מכן הקשה עוד ממה שכתב האר"י ז"ל על הפסוק 'אשרי נשוי פשע' וכו', שהרשע שעושה צדקות, צדקותיו הולכות למגולגל שממנו. והביא לכך דוגמא מיוחנן כ"ג

שלומד, אין צריך לומר שאינו נותן כח בקדושה, אלא אדרבה מוסיף כח בקליפה, ועליו נאמר ולרשע אמר אלדי"ם וכו'. מה לך לספר חוקי, כלומר, שאתה מכניס דברי קדושה בתוך הקליפה, ובזה מוסיף על חטאתו פשע וגדול עונו מנשוא. וכשחוזר בתשובה, מוציא אותו הכח שנותן בתוך הקליפה ומכניסו בקדושה, ועל זה נאמר חי"ל בלע ויקיאנו וגו'. ולזה נקראת תשובה, שתשוב דברי הקדושה למקומה. ושכרו כפול ומכופל, שמכניע הקליפות בהוציאו את הקדושה מתוכה, ונותן כח אל הקדושה בהכניסו לתוכה. ובזה יובן מ"ש רז"ל זדונות נעשן לך כזכיות".

כדברים אלו תמצא גם אצל **הגר"א** (במשלי כה, ד) ו**בנודע ביהודה** בדרושי הצל"ח יט', ו**בבני יששכר** מאמרי חודש ניסן מאמר ד (ועוד לו בדרך פיקודיך בהקדמה ובאגרא דפרקא אות קעח).

והנה אם כך הוא, ואין ערך למצוות הרשע וללימוד תורתו, איך אפשר שזו תשפיע על נשמתו, וכיצד נאמר שהמאור שבתורה יחזירו למוטב!?

הסתירה שבדברי האריז"ל משער הכוונות והנה טרם שנענה, נקדים תחילה מה שהקשה **בדברי שלום** (בדרושים עמ' כד) על מה שכתב האר"י ז"ל בשער הליקוטים שהבאנו לעיל - כי

ואמר שכשהאדם נולד הנה אותו נפש שלו צריכה לברר אותן הניצוצין המגיעין לחלקו שנפלו ממנה ע"י חטא אדה"ר בקלי' נוגה אשר זה כוונת לידת האדם בעה"ז.

והנה עוד ביאר הרב בכמה מקומות כי בכל המצוות מברר האדם חלקים השייכים לכל האבי"ע, וכפי שסיכם הרש"ש בהקדמת רחובות הנהר (דף ה עמוד ב): "ומבואר מזה כי ע"י התפלות והמצוות שבכל יום ויום מתבררים מברורי חלקי ד' עולמו' אבי"ע ומברורי הנשמות אף גם עתה וכמבואר כ"ז במבוא שערים (ש"ב ח"ג פ"ח) ע"ש ומ"ש בקצת מקומות שלא נשאר רק חלקי הנשמות זה היה קודם חטא אדה"ר ע"ה".

הנה א"כ מבואר כי כשמרן הדברי שלום מדבר על כך שנשארה הנשמה, הרי בוודאות שהכוונה כוללת את הצלם שהוא מה שהאדם בונה מתוך מצוותיו. וא"כ בוודאי שמה שיש לומר שנלקח ע"י הצדיקים או נפל לקלי' זהו ביחס לחלקים שאינם שייכים למחצב הנשמות, או מה שלא ישכון בגופו כעת, וממנו יעשה לו לבושים דיקר לעת"ל.

ומזה נפיק לנו שגם הרשע שעושה מצוות הרי שבמצוותיו הוא מתקן חלקים השייכים לצלם שבו חלים חלקי צורתו, ומזה בוודאי שיכול לשוב בתשובה. ואם כנים אנחנו בזה,

שבסוף ימיו נעשה צדוקי, וכל צדקותיו הלכו לגלגולו שהוא ר"א בן דורדיא, שבסוף ימיו עשה תשובה. הרי שצדקותיו של אותו כ"ג שעשאם באותם פ' שנים קודם שחטא, לא הלכו לצדיק אלא למגולגל! ואכן למסקנה, רצה הרב דברי שלום לומר, שיש לחלק בין חלק המצוות שעשה קודם החטא שזה לוקח הצדיק, לבין חלק הנשמה שנשאר בגופו, ואילו הצדקות שעשה לאחר החטא הולכים לקלי'.

ביאור חלוקת הדברי שלום בין חלק המצוות לחלק הנשמה, ועפ"ז הערך ללימוד הרשע

והנה יש להבין מהו חלק המצוות עליו דיבר מרן הדברי שלום, ומהו חלק הנשמה הקדושה. ונבאר: האר"י ז"ל בשער כו' (ח"ב מע"ח דף יד ע"א - טו ע"א) בירר כי באדם יש ה' צורות נרנח"י, המתלבשות בה' צלמים, המתלבשים בה' כלים. עוד ביאר שם, כי אין אפשרות שהצורה תשכון באדם זולת התווך של הצלמים בין הצורה לחומר - לכלים שהוא גוף האדם. נוסף לכך ביאר כי כל תפקיד המצוות הוא לברר מהקלי' את הצלמים שבעקבותיהם יתבררו גם הכלים שיש שם. ולפי מידת ברור הצלמים כך יותר יוכלו הצורות הללו לחול באדם. ובשער נ' פ"ג (ע"ח ח"ב קיד' ע"ד) ביאר זאת באריכות גדולה,

לעלות לברר מלבושי הנפש ולחדשם -
כמבואר בעניין ברכת מלביש ערומים - ע"י
נוק' דז"א).

סיבת ההיתר ללמוד ע"פ בעל נפש החיים
באופן אחר אפשר לתרץ ע"פ דברי
קודשו של בעל **נפש החיים ברוח**
חיים על אבות (פ"ו א ד"ה זמכשרתו
להיות צדיק) שכתב: "כי כשהאדם
כשרוצה להתדבק בהקדוש ברוך הוא
במדריגה עליונה צריך מתחלה לסור
מהרע אשר נתפגל בגיעולי יצרו.
וכדמיון כלי איסור - אם לא יגעילנה
להפליט האיסור שבלעה אם יבשל
הנזיד בה יאסר, אך הכלי באש יובא
ויגעילנה תחלה ויכשירה, ואחר כך
יבשל מאכליו בה. כן הלב הטמא כל
אשר יתנו בתוכו יטמא. ואך אש
התורה מכשיר את הנפש להתם
חטאת ולהסר פשע, כי הלא כה דברי
כאש [ואם לא יעסוק בתורה הנה
באש הגיהנם יובא להסיר ממנו
הטרפות ולכלוך הטומאה השורה
עליו] והתורה מכשרתו להיות צדיק
והרע מתבטל. וכמו שכתוב (משלי לא,
יב), גמלתהו טוב ולא רע. תועלת
אחת שתגמלהו הטוב. ועוד תועלת
ולא רע. כי הרע יכלה על ידי
התורה".

הרי לנו כי לדבריו, עשיית המצוות
לא תחזיר האדם למוטב, ומשמע כי
תלך לטומאה - "אם יבשל הנזיד בה

הרי שתעלה ארוכה לשאלה
המתבקשת שכיצד חז"ל אומרים
הלוואי אותי עזבו ותורתי שמרו
שהמאור שבה יחזירם למוטב אם
כאשר ילמדו לא יהיה ערך
למעשיהם.

והנה על פי מה שהצענו, כלל אין
קושיא, שגם הרשע והתלמיד שאינו
הגון אם ילמד יהיה לכך ערך לתיקון
נפשו שכן ינתנו מלבושיו לצדיק
שיחזירם לו. אמנם מה שנאמר שאין
ערך לעבודתו צ"ל שהוא כנגד בירורי
המלכים שהם לצורך גבוה.

הסיבה להתיר ללמד מי שאינו הגון ע"פ
הבני יששכר

והנה מלבד זאת יש לומר שע"פ דברי
בעל **הבני יששכר** דברי האר"י ז"ל
לא קשים למתירים למי שאינו הגון
ללמוד, שכן כתב הוא בהקדמת ספרו
דרך פיקודין כי מה שנאמר בספר
הליקוטים שמצוות הרשע יורדות
לקלי, אין זה דורש אלא תשובה
קלה, ואין מדובר כאן על ניקוי כל
פגמי הנפש וכו'. והרי לא יתכן שמי
שילמד אף אם אינו הגון, אם בא שלא
על מנת לקנטר בוודאי יפלו לו
הרהורי תשובה, וזה מועיל כידוע
לצאת מגדר רשע באותו עניין (וכן
ראינו בדרושי הלילה בשער הכוונות בעניין
היודי לפני הק"ש שעל המיטה שעל ידי
התשובה תצא נפשו מאחיזת הקלי ותוכל

מאד", מדין מדה טובה מרובה הכל הולך לחזק ולגדל את אור הקודש והטוב".

מזה כתב הרב זצ"ל שיש להבין הדין ביחס לכלל. וכתב ש"אנו מבינים בכללות העמים, שכל טובה של אומה רשעה מחזקת היא את הרשעה העולמית, ו"חסד לאומים - חטאת" ולעומת זאת "בישראל גוי צדיק שומר אמונים, שהקב"ה מדקדק עם "סביביו", "כחוט השערה", ובכללותם "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם" - הרי כל חטא שבא ממקור כזה שרובו טוב, מה שהוא אות שבאמת בפנימיותו כולו הוא טוב, - יש בו באמת בגנזי פנימיותו

יאסר". זאת לעומת לימוד התורה, שכיון שאין התורה מקבלת טומאה, היא אדרבה מכשרתו להיות צדיק, והמאור שבה מחזירו למוטב.

טיבת ההיתר ללמוד כיום ע"פ דברי מרן הראי"ה זצ"ל

אופן אחר המתאים דווקא אולי לשאינם הגונים שבימינו, אפשר לבאר על פי דברי מרן הראי"ה זלה"ה⁹⁷ שהנה כתב הוא זצ"ל באוהת"ש (פי"א פס"ו) בעניין זה, כי למרות ש"ע"פ יסוד הרזים, כל מעשה הטוב של הרשע הולך למקום הרשעה והטומאה", מכל מקום, "קל וחומר שכל עון וחטא של צדיק, אע"פ ש"בארץ ישולם" ו"סביביו נשערה

97 והנה מדין חובת מחאה צריך אני למחות על מה שראיתי בספר אחד מספרי החיד"א משם ראש ישיבת מקובלים אחד שההדיר את הספר איך שמעיז פניו במרן הראי"ה זלה"ה במילים קשות, שעליו אמר גאון המקובלים בדור שלפני פנינו הלא הוא "בעל הלשם" שהוא מושלם בכל המעלות ובעל האמרי אמת אמר שלא היה מח כזה מאתים שנה והתעקש על כך גם כשהקשו עליו, וידועה הערצתו של ראש ישיבת המקובלים שער השמים הרחי"ל אוירבאך זצ"ל למרן הרב והעיד על מרן שיודע כל הזוה"ק בעל פה מילה מילה. מלבד הערצת המוהרי"ל אשלג כפי שבאה לידי ביטוי בספר בעל הסולם של הרב גוטליב שליט"א. והעיד הרה"ג אברהם גברא תלמיד הגר"מ שרעבי זלה"ה שרבו אמר לו כי פשוט שדרכו של הראי"ה קוק בקירוב הרחוקים היא היתה הנכונה (אתחלתא היא ח"ב עמ' רמט). זאת מלבד עוצם קדושתו וגאונותו בכל התחומים כולם נגלה ונסתר הנראית לכל עבר מספריו העצומים. ואילו אותו רב, כבודו במקומו מונח, כתב שמהמוזכר בספר הליקוטים שהבאנו לעיל, תשובה לבעלי האורות שמקרבים את הרחוקים מהמצוות בעוד שאין למצוותיהם שום ערך וכו' וכו'. וחשב שבהשגתו "גילה את אמריקה" וכאילו לא ידע מרן הרב מדברי האר"י הללו בעוד שהעיד על עצמו שאין שום דבר מספריו שאינו בלול מדברי האר"י ז"ל. וכאן מפורשות רואים שהתייחס לדברי האר"י ז"ל, אלא שהרב זצ"ל העמיק בדברי האר"י ז"ל לגלות איך שהם מתיישבים עם הידוע לנו מדברי רז"ל שישאל כלל קרויים גוי צדיק וכולך יפה רעייתי ומום אין בך וכו', ומזה הרחיב והעמיק לחדור בעד הכלל שקבע האר"י ז"ל מתי הוא חל ובאיזה אופנים, מה שבשטחיות השגתו של הרב הנז"ל לא ידע.

להתגלות מקוריותם; כי גם השמים החדשים והארץ החדשה, שעתידי הקב"ה לעשות בימי משיח, אינם צריכים חדוש, כי קימים ועומדים הם, שנאמר: "כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים", יעמדו לא נאמר, אלא עומדים."

על פי יסודו של הרב זצ"ל שבאומה שכללותה טוב אף מעשה החטא הולך לטובה, אולי אפשר לומר שכשרחוקי התומ"צ עושים טוב - ועכ"פ רחוקי התומ"צ של דורנו ודורו של מרן הרב, שעליהם הרחיב הרב להעמיק ולהסביר (באג' תקנה) איך שפנימיותם טובה ואיך שכח כללות האומה מצויה בהם במידה מרובה יותר מחיצוניותם הפרטית, והראיה לאהבת האומה שמצויה בהם עד שמוכנים למסור נפשם על כך (זה אינו כולל כמובן שונאי דת שמצויים בדורנו שנהפכו למפלצת - כאזהרת הרב- של שנאת כל מה ששם ישראל עליו שהרי הם מוצאים עצמם מן הכלל ואיך יכללו בו) - כיון שמקורם מכללות האומה שטובה היא ומום אין בה, הרי שבוודאי אפשר שאין הם בכלל דברי האריז"ל שמצוותיהם ילכו לחיזוק הרשעה, כיון שהם ומעשיהם בלועים בכללות האומה שהיא גוי צדיק שומר אמונים.

אור גדול וישועה רבה, ועבירתם של שבטים כלכלה את כל העולם כולו, ו"בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך". אלא שכך היא המדה, שהטוב והבנין העולה מתוך החטא צריך הוא שיזוקק הרבה עד שיהיה עולה לשכלול היצור כולו, והזקוק הוא מדת היסורין ממרקי החטא, כלומר המזקקים את החטא הבא מעומק הטוב - מכל כעור החיצוניות שלו, ומעמידים אותו על יסודו הפנימי החי חיי אמת וקודש. ומתוך שאין דבר אבוד בכל מעשיהם של צדיקים, "ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", ע"כ צריך כל חטא, גם קל וקטן שבקטנים, להזדקק כדי להיות מוכשר לשמש אותו הפועל הכללי העליון והמצוחצח, שנועדה לו כל תנועה של נשמה קדושה, "כי יודע ד' דרך צדיקים", רק ד' יודע, כמקום שכל שרעפי כל נוצר לא יגיעו."

ומזה התעלה הרב זצ"ל ללמדנו לקח כי המקור של הדין שבחוזר בתשובה מאהבה זדונות נהפכים לזכויות, אינו עניין ניסי אלא גילוי הצפון כבר פנימה: "וכל תשובה מאהבה באה עד אותו המקור הפנימי, שמשם כל העשוי הוא טוב ובנין של תום ויושר למפרע, והזדונות המתהפכים לזכויות אינם צריכים ליצירה חדשה כ"א

מסקנת הפוסקים

כמו בדברי יציב חיו"ד סי' קלז, ובקול מבשר ח"ב סי' יז, וביע אומר ח"ז יו"ד סי' יט לא מצאתי מי שהתיר ללכת כשיטת רש"י, אמנם נראה דזהו דווקא ב"מתקני הדת" למיניהם, אך בתינוקות שנשבו ואף אם זה למחצה שלישי ולרביע (שיש שנפלו בגלל יצרם שבדורנו כמעט הוא בגדר אונס פעמים רבות, שע"ז כתב הרצ"ה מלובלין בצדקת הצדיק אות מג שפעמים אדם עומד בנסיון גדול כ"כ עד שא"א לו שלא יחטא ובזה הוא נחשב אונס גמור דרחמנא פטריה וגם בהסתת היצר בתוקף עצום שא"א לנצחו שייך אונס. עי"ש. וזה בוודאי שייך בדורנו מלא 'המדיה' והאזירה הירודה הזמינה כל כך, שאלמלא אדם סוגר עצמו בהיכלי ביהמ"ד בלא שום מכשיר אינו ניצל). כבר כתבו כמה מפוסקי דורנו להתיר ללמדם ראה בחזו"א בהל' שחיטה סי' ב ס"ק טז' ובשו"ת אגרות משה ח"א יו"ד סי' קלט וח"ב סי' קו-ז.

הרי לך פתח מרווח ללמד גם מי שאינם הגונים שבדורנו אם רק ירצו לשמוע. ופוק חזי מאי גדולי ישראל דבר. מהם האדמו"ר מלובוויטש ששלח שלוחיו ללמד בכל פינה

לעניין הלכה (ולא למעשה שזה הדבר בוודאי תלוי בגדולי הדור) נלענ"ד שאע"פ שפסק השו"ע ביו"ד בסי' רמו שאין ללמד לתלמיד שאינו הגון, וכן כתבו כל האחרונים, הרי שכבר מצאנו לבעל התניא בהל' ת"ת (פ"ד הי"ז) שכתב שאם אי אפשר להחזירו למוטב תחילה והוא דוחק להכנס ללמוד, תהא שמאל דוחה וימין מקרבת ולא כר' יהושע בן פרחיה שדחה לפלוני בשתי ידיו⁹⁸ (ואפשר שעיקר סמיכתו על רש"י וסיעתיה. וצ"ע).

והנה, היום רבים דוחקים ללמוד תורה ב"ה, ואף אם זה נעשה שלא בהרחבת פה הרי שאם לא ילמדום ילכו ויבנו במה לעצמם - כפי שרואים שעושים בבמה"ד החילוניים ששם הופכים דברי תורה לדברי הבאי - והרי אין זה פחות מדוחק ללמוד, שלפי בעה"ת יש לרב ללמדם.

ועוד יותר כך הוא אחר שמצאנו פתח רחב בראשונים ובאחרונים ללמד אף למי שאינו הגון - כפי שראינו בדברי רש"י וסיעתיה.

ובפוסקים המפורסמים בספרי השו"ת

98 ואמנם הרחוב הגר"ז בזה בקונטרס אחרון ס"ק א. ולכאורה צ"ע מה הראיה מר"י בן פרחיה שיתכן שמה שלא היה צריך לדחותו אינו ללמדו תורה אלא להסיר ממנו החרם. וכן הקשה בשו"ת דברי יציב חיו"ד סי' קלז)

וזווית, והם מלמדים מכל הבא ליד לפנימיות התורה ממש, והכל כדי ואף הרבה פעמים דברים הנוגעים לקרבם לאביהם שבשמים.

סיכום

א. שיטת רש"י וסיעתיה שאין לילך וללמד לתלמיד שאינו הגון, אך אם הוא בא מעצמו צריך ללמדו.

ב. גם לרש"י עצה טובה היא שלא ללמד לתלמיד שאינו הגון.

ג. לרמב"ם וההולכים בדרכו אסור ללמד לתלמיד שאינו הגון אלא קודם לכן יש להחזירו למוטב.

ד. אף לרמב"ם מי שאין ידוע לנו מה טיבו אפשר ללמד.

ה. יתכן ששורש המחלוקת בראשונים הוא בשאלה האם לשון הקודש ברואה וישנה קדושה ממילא בעצם אמירת האותיות אף ללא הבנת התוכן כראוי (רש"י) או שלשון הקודש הסכמית ואין קדושה אלא בתוכן המצוי בלימוד התורה (רמב"ם).

ו. אף לדברי האר"י ז"ל שמעשי הרשע אינם מוסיפים כח בעולם הקדושה אלא להיפך:

1) אפשר שאין זה אלא לגבי תיקון העולמות העליונים ואילו לגבי תיקון לבושי הנפש יש ערך אף למעשי הרשע.

2) לפי ה"בני יששכר" מספיקה תשובה קלה כדי שיהיה ערך אף למעשי הרשע, ואפשר שבכלל זה אף הרהור תשובה.

3) אפשר שלדעת נפש החיים אין זה אלא במצוות מעשיות אך לא בלימוד התורה שאינה מקבלת טומאה.

4) על פי חידושו של מרן הראי"ה אפשר שמעשי הרשעים שבעקבתא דמשיחא, הולכים לטובה שכן הם נכללים באומה הצדיקה.

ז. להלכה פסק השו"ע כרמב"ם אך הגר"ז הרחיב ההיתר למי שדוחק ללמוד ואפשר שסמך על רש"י וסיעתיה.

ח. בדורנו רבים דוחקים ללמוד ואפשר שיש לסמוך על הגר"ז, ובמיוחד שגדולי האחרונים התירו למי שאינם שומרי תומ"צ בדורנו כדין תינוקות שנשבו.

היוצא מהנ"ל

בוודאי שיש למי המלמדים תורה גם כאלו שאינם שומרי תומ"צ מקום לעשות כן, ובייחוד בדורנו שרבים המתפרצים ללמוד תורה אף קודם שקיבלו על עצמם עול תומ"צ, וביחוד שרובם בגדר תינוקות שנשבו או אנוסים. וכך הנהיגו גדולי האחרונים ובייחוד שיש לזה סמך ושיטה רחבה בראשונים. וכל זה לענ"ד הדלה ואתה עשה לך רב להלכה.